

Світова фінансова криза та економічна думка

На початку березня 2009 року в Києві відбувся науковий круглий стіл «Світова фінансова криза та економічна думка». Він був проведений на базі кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка спільно з Академією наук вищої школи України та за сприяння Всеукраїнської громадської організації «Українська асоціація економістів-міжнародників».

Учасниками круглого столу були провідні українські вчені-міжнародники:

- **Пахомов Ю.М.**, академік НАН України, д.е.н., професор, директор Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України, Голова Ради Всеукраїнської громадської організації «Українська асоціація економістів-міжнародників» (доповідь «Цивілізаційні виміри світової фінансової кризи»);
- **Філіпенко А.С.**, д.е.н., професор кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Президент Всеукраїнської громадської організації «Українська асоціація економістів-міжнародників» (доповідь «Фундаментальні чинники світової фінансової кризи та постнекласична парадигма економічної науки»);
- **Шнирков О.І.**, д.е.н., професор, завідувач кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин, заступник директора Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка (доповідь «Комунітарна політика ЄС із подолання фінансової кризи»);
- **Полунєв Ю.В.**, к.е.н., народний депутат України, Голова Ради конкурентоспроможності України, віцепрезидент Всеукраїнської громадської організації «Українська асоціація економістів-міжнародників» (доповідь «Програма реабілітації фінансового сектору: світовий досвід»);
- **Осіпов Ю.М.**, д.е.н., професор, директор Центру суспільних наук при Московському державному університеті імені М.В. Ломоносова, заслужений діяч науки і техніки РФ (доповідь «Світова криза в контексті філософії господарства»);
- **Бажал Ю.М.**, д.е.н., професор, член-кореспондент Академії технологічних наук України, завідувач кафедри економічної теорії Національного університету «Києво-Могилянська академія» (доповідь «Неошумпетеріанська теорія та світова фінансово-економічна криза»);
- **Кашицин В.В.**, професор, завідувач кафедри економічної теорії і світової економіки Морської державної академії імені адмірала Ф.Ф. Ушакова (м. Новоросійськ), член-кореспондент Російської академії гуманітарних наук (доповідь «Світова криза і методологія економічної науки»);
- **Черняк В.К.**, д.е.н., професор, головний науковий співробітник Інституту законодавства Верховної Ради України (доповідь «Фінансово-економічна криза як поштовх для розвитку»);
- **Сіденко В.Р.**, д.е.н., член-кореспондент НАН України, головний науковий співробітник Інституту економіки та прогнозування НАН України (доповідь «Міжнародні економічні аспекти глобальної кризи»);
- **Чужиков В.І.**, д.е.н., професор кафедри міжнародної економіки Київського національного економічного університету імені В.Гетьмана, Президент громадської організації «Фундація сприяння європейській інтеграції» (доповідь «Регіональні наслідки світової фінансової кризи»).

Активними учасниками обговорення були також представники державних органів влади, наукових установ, ВНЗ, громадських організацій України.

Актуальність теми

Світова фінансова криза почала розгортатися ще в середині 2007 р. та особливо помітно проявилася у вересні 2008-го із крахом деяких потужних американських, а згодом і європейських фінансових фірм. Про неминучість кризи, послаблення фінансової стабільності провідних американських та європейських інвестиційних банків, страхових компаній, іпотечних установ науковці й бізнес-експерти наголошували задовго до її початку. Наразі фахівці визнають трансформацію фінансової кризи у більш широку – економічну, що виявляється не лише у проблемному функціонуванні фінансової та кредитної системи, а й у розвитку дефляції, спаді низки фондових індексів, суттєвому зниженні ринкової вартості цінних паперів і товарів, скороченні світового ВВП та обсягів світової торгівлі. За прогнозами ООН, світове економічне зростання у 2009 році становитиме 1% (2,5% у 2008 р.), а за даними МВФ – на рівні 0,5%, що є найнижчим показником за останні 60 років. За таких умов уряди провідних країн вдаються до розробки антикризових заходів з метою стабілізації національної і міжнародної фінансової та економічної систем. Однак залишаються відкритими питання, наскільки сучасна економічна наука здатна допомогти урядам протистояти викликам глобальної фінансової кризи та якими є перспективи подолання наслідків кризи для України.

Проблеми, що обговорювалися

Учасники дискусії обговорили питання про методологічні виклики економічній науці в контексті сучасної глобальної фінансової кризи, її політико-економічні, мікро- та макроекономічні аспекти, цивілізаційні, гео-економічні та історичні детермінанти.

Огляд дискусії

У ході обговорення виділено ряд важливих наукових підходів, узагальнень та прогнозів.

1. В основі нинішньої світової фінансової кризи лежить криза загальнолюдських цінностей, втрата довіри до владних і бізнесових структур, споживчий характер сучасного суспільства, орієнтація економічної науки на суто фінансові та економічні результати без урахування ролі кожної людини й людства загалом, заради кого, власне, і повинні функціонувати національні та світова економічні системи.

2. До чинників глобальної фінансової кризи, окрім краху іпотечного ринку США, варто віднести надмірну складність деяких фінансових інструментів та продуктів, що призвело до таких явищ.

По-перше, у фінансовому середовищі занадто активізувався процес сек'юритизації, що зводиться до продажу активів банків через перетворення їх на цінні папери, які надалі розміщуються на ринку. Оскільки така операція застосовується переважно відносно банківських кредитів, це дозволило банкам передати кредитні ризики іншим учасникам ринку. Банки вдавалися до ще більших запозичень з метою подальшої сек'юритизації. Наприклад, компанія *Lehman Brothers* купувала іпотечні кредити з метою сек'юритизації й подальшого їх продажу. З часом окремі банки почали купувати ці самі цінні папери на ринку у інших банків. Згодом, через погіршення якості сек'юритизованих активів, уповільнилось або й зовсім припинилося надходження платежів до інвесторів таких цінних паперів, що підірвало довіру до цього виду фінансових продуктів, призвело до зниження їх ринкової вартості та, як наслідок, до збитків відповідних інвесторів.

По-друге, банки, хедж-фонди та інші фінансові установи виявилися надмірно упевненими в ефективності наявних механізмів управління ризиками і здатності заробляти в таких умовах додаткові прибутки. Частково це є наслідком недосконалості економічних концепцій, хибності статистичних даних, нерозуміння реальних можливостей та звичайної людської жадоби.

По-третє, пошуки нових способів управління ризиками призвели до появи ряду інструментів, що прискорили розгортання світової фінансової кризи. Такі похідні фінансові інструменти, як опціони, фінансові ф'ючерси, кредитно-дефолтні свопи і багато інших, з'явилися після кризи 1970-х років. Із розвитком телекомунікаційних та комп'ютерних технологій на ринку похідних фінансових інструментів істотно розширилися можливості здійснення ризикових операцій. З допомогою деривативів основні гравці почали ще більше ризикувати з метою збільшення прибутків.

Характерною тенденцією стало проникнення бізнесу у сфери, які безпосередньо не стосувалися їхньої діяльності. І хоча власне деривативи не спричинили світову фінансову кризу, але вони її прискорили. Похідні фінансові інструменти мають усі передумови для подальшого розвитку через існування попиту на страхування від ризиків.

3. Поряд із ініціативами про реформування міжнародної фінансової системи і фінансових інститутів Світовим банком та МВФ висловлювалися думки, що в період кризи назріває необхідність перегляду домінуючої неоліберальної економічної парадигми й економічної науки в цілому.

Так звана гіпотеза «ефективного ринку», суть якої зводиться до того, що вся наявна інформація негайно і повною мірою відбивається на ринковій курсовій вартості цінних паперів, довела свою неадекватність сучасним умовам розвитку світової економіки. Це саме стосується і таргетування інфляції. Надмірна концентрація сил на розв'язанні проблем інфляції відвернула увагу від більш фундаментальних питань фінансової стабільності. Наприклад, переконання центральних банків, що контроль інфляції є необхідним і майже достатнім для економічного зростання, не підкріплені ґрунтовною економічною теорією.

Оскільки світова фінансова криза охопила практично всі країни світу, сьогодні стає очевидним, що менш розвинуті країни зазнають найбільш руйнівних її наслідків. Звідси виникає фундаментальне питання про те, що глобалізація може допомогти розподілити зазначені ризики.

Наразі простежується певне повернення до кейнсіанської моделі, що передбачає кероване урядами управління ринками шляхом використання різних монетарних та фіскальних інструментів. Однак головний виклик полягає в тому, щоб нові кейнсіанські доктрини не спіткала доля неоліберальних концепцій у сенсі стимулювання спекулятивних процесів.

4. Для України, яка нині також переживає фінансову кризу, вченими було запропоновано низку макроекономічних заходів, які дозволять вивести економіку країни із кризового стану:

- нарощування обсягів кредитування з акцентом на цільових кредитах. Попри ризикованість подібних дій у період спаду економіки переваги такого кредитування будуть відчутні в довгостроковій перспективі;
- ліквідація або значне обмеження податкових пільг;
- часткова націоналізація комерційних банків та одночасне посилення державного контролю за їх діяльністю;
- комплексна допомога малому і середньому бізнесу;
- контроль за цінами на споживчі товари та послуги;
- збільшення фінансування інфраструктурних проєктів.

Водночас, подолання фінансово-економічної кризи в Україні можливе за умов політичної стабілізації та, найголовніше, консолідації українського суспільства.

Висновки

Учасники круглого столу дійшли висновку, що попри складні наслідки світова фінансово-економічна криза може розцінюватись як серйозний поштовх для подальшого розвитку економіки.

Результати обговорення свідчать про неабияку зацікавленість вітчизняних та зарубіжних науковців у виробленні нових підходів і рекомендацій щодо можливих шляхів виходу із сучасної фінансової кризи.

Гострота проблем та динамічний характер дискусії засвідчили необхідність продовження обговорення проблем з метою реагування економічної думки на сучасні кризові явища у більш широкому форматі – за участі провідних європейських науково-дослідних установ. Мета таких наукових дебатів – оперативне вироблення конкретних інструментів подолання наслідків світової фінансової кризи.

Огляд підготовлено к.е.н. **Марією Відякіною**